

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023



08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati



74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982



Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instiituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.



MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmni barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunaromadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	



Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Abluqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri.....	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxonada iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari.....	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxonada iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...269	
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	



Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiqlik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iqtisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	



Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna, PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна, PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna, iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich, mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат" 487	
Туйчиев Комилжон Лазизович, доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов, профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич, докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi, PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна, к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna, i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, kafedra dotsenti i. f. d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich, doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich, PhD; Akramov G'ayrat Otobek o'g'li, talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna, PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich, kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalarini faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna, mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna, doktorant	
Korxonaga investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li, doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin, i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot" ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich, kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich, i. f. n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova, PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich, Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna, erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapporovich, PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna, kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли, научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich, mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna, katta o'qituvchi	



Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish.....	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	



O‘ZBEKISTONDA MIKROMOLIYA TASHKILOTLARINING IQTISODIY FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Nazarova Muslima Nazarovna

PhD, i.f.f.d., TDIU Bank ishi va investitsiyalar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Tahlilda O‘zbekistonda faoliyat olib borayotgan 85 ta mikromoliya tashkilotlarining 2017–2022-yillardagi statistik ko‘rsatkichlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: nobank kredit tashkilotlari, samaradorlik, mikromoliya tashkilotlari, aktiv, kapital, rentabellik, likvidlilik.

Abstract: This article analyzes the economic efficiency of microfinance organizations in Uzbekistan. The analysis examined statistical indicators of 85 microfinance organizations operating in Uzbekistan for 2017–2022.

Key words: non-bank credit organizations, efficiency, microfinance organizations, asset, capital, profitability, liquidity.

Аннотация: В данной статье анализируется экономическая эффективность микрофинансовых организаций в Узбекистане. В анализе были рассмотрены статистические показатели 85 микрофинансовых организаций, действующих в Узбекистане за 2017–2022 годы.

Ключевые слова: небанковские кредитные организации, эффективность, микрофинансовые организации, актив, капитал, рентабельность, ликвидность.

KIRISH

Dunyo iqtisodiyotining globallashuvi bilan bir qatorda aholi turmush darajasining keskin tabaqalanishini oldini olish ko‘p jihatdan davlatlarda moliya bozorining, xususan nobank kredit tashkilotlari faoliyati rivojlanganligi bilan bog‘liq ekanligi namoyon bo‘lmoqda. Oxirgi o‘n yilda dunyo davlatlarida qambag‘allik darajasi pasayib borgan bo‘lsada, ammo pandemiya holati bu tendensiyani o‘zgartirib yubordi. 2020-yildagi Covid–19 pandemiyasi Jahon banki tomonidan hisobi olib boriladigan ko‘p o‘lchovli qashshoqlik indeksini (Multidimensional Poverty Index (MPI)) oshirib yuborgan. Xususan, 2020-yildagi global qashshoqlikda 621,1 million kishi prognoz qilingan bo‘lsa, aslida bu ko‘rsatkich 713,8 million kishini tashkil qilgan, hamda 2022-yildagi global qashshoqlikda 581,3 million kishi prognoz qilingan bo‘lsa, aslida bu ko‘rsatkich 656,7 million kishini tashkil qilgan¹. Bu esa davlatlarda nobank kredit tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirishning dolzarbligini ko‘rsatadi.

Nobank moliyaviy korxonalarining yana bir xususiyati shundan iboratki, ushbu kompaniyalar bankning ma‘lum bir xizmatini o‘zida mujassam etadi. Misol uchun, mikromoliyaviy tashkilotlar faqat mikrokredit, mikroqarz va mikrolizing berish operatsiyalari bilan shug‘ullanadi. Ammo ushbu turdagi operatsiyalardan tijorat banklari ham foydalanadi. Yana bir misol, faktoring kompaniyalaridir. Ushbu kompaniyalar mijozlarining muddatli o‘tmagan debitorlik qarzlarni sotib olish orqali ularni moliyalashtirish bilan shug‘ullanadi. Shu bilan birga tijorat banklari ham faktoring xizmatlari mavjud. Shunday ekan, nobank moliya tashkilotlari bankning ma‘lum bir funksiyasini o‘zida birlashtiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Nobank moliya tashkilotlarining iqtisodiyotda tutgan o‘rni, mamlakatda kambag‘allikni qisqartirishdagi o‘rni, ushbu tashkilotlar faoliyatiga ta‘sir qiluvchi omillar yuzasidan mahalliy va xorijiy adabiyotlarda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ushbu tadqiqotlarning ayrimlari bilan yaqindan tanishib chiqamiz.

¹ [https://www.worldbank.org/en/topic/poverty#a ma‘lumotlari](https://www.worldbank.org/en/topic/poverty#a%20ma%20lumotlari).



B. Gutierrez-Nieto va boshqalar mikromoliyaviy tashkilotlar samaradorligini tahlil qilishgan. Ularning fikricha, mikromoliyaviy tashkilotlar nafaqat ijtimoiy tashkilotdir, balki foyda olishga ixtisoslashgan moliyaviy tashkilot hisoblanadi. Yuqoridagi iqtisodchilar Lotin Amerikasida joylashgan 30 ta mikromoliyaviy tashkilotlarning samaradorligini ma'lumot-larning nisbiy tahlili (Data Envelopment Analysis (DEA)) modelidan foydalangan. Tahlil natijalariga ko'ra, mikromoliyaviy tashkilotlar samaradorligiga to'rtta ko'rsatkich ta'sir ko'rsatib, ularning ichida davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar ta'siri, shu bilan birga mikromoliyaviy tashkilotlarning nodavlat tijorat tashkilot hamda nodavlat va notijorat tashkiloti kabi tashkiliy maqomining ta'siri yuqori ekanligini aniqlashgan².

R. Mersland va R. Strøm kabi olimlar mikromoliyaviy tashkilotlar faoliyat samaradorligi bilan undagi korporativ boshqaruv o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishgan. Ular mikromoliyaviy tashkilotda boshqaruv kengashining xususiyatlari, mulkchilik turi, raqobat va tartibga solish usullarining mikromoliyaviy tashkilotlarning kambag'al mijozlar qatlami bilan ishlashi va uning samaradorlikka ta'sirini tahlil qilishgan. Tahlillar shuni ko'rsatganki, mikromoliyaviy tashkilotlarida kengash raisi va va boshqaruv raisi vazifalarining bir-biridan aniq ajratilganligi, boshqaruv raisida ayol kishining bo'lishi hamda mamlakatdagi raqobat muhiti mikromoliyaviy tashkilotlarining samaradorligiga va mamlakatdagi kambag'allarning sharoitini keng ta'sir qilishi aniqlangan. Xususan, mikromoliyaviy tashkilotida kengash a'zolari ko'pchilikdan tashkil topgan bo'lsa, ushbu tashkilotda kreditlash hajmini kamaytirgan. Shuningdek, mikromoliyaviy tashkilotlarning mulkchilik shakli, ya'ni uning nodavlat tashkiloti yoki aksionerlik jamiyatidan tashkil topishi samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri sezilmagan³.

N. Hermes, R. Lensink, va A. Meesters kabi iqtisodchilar mikromoliyaviy tashkilotlarining kambag'allikni qisqartirish yo'lida kreditlar ajratishi bilan uning samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishgan. Tahlilda 435 ta mikromoliya tashkilotining 1997–2007-yillardagi statistik ma'lumotlaridan foydalangan holda stoxastik chegara tahlil (stochastic frontier analysis (SFA)) modelini qo'llashgan. Tahlil natijalariga ko'ra, 1300 dan ortiq kuzatuvlardan aholining kambag'al qatlamini kreditlash va mikromoliyaviy tashkilotlari samaradorligi o'rtasida teskari proporsionallik mavjudligi aniqlangan⁴. Darxaqiqat, mikromoliyaviy tashkilotlar tomonidan aholining kambag'al qatlamini kreditlar birinchidan, katta xarajat tursa, ikkinchidan katta risk bilan bog'liqdir. Chunki, ushbu mijozlar moliyaviy nobarqaror mijozlar hisoblanadi.

B. Gutiérrez-Nieto, C. Serrano-Cinca, va C. Mar Molinero kabi iqtisodchilar fikricha mikromoliya tashkilotlari moliyaviy dunyoda alohida holatdir. Ular ikki tomonlama, ya'ni ham moliyaviy ham ijtimoiy rolga ega va ikkalasida ham samarali bo'lishi kerak. Mikromoliya tashkilotlar moliyaviy samaradorligini tahlil qilish uchun ular an'anaviy moliya institutlari uchun mavjud adabiyotlarga tayangan. Bunga ular ijtimoiy faoliyatning ikkita ko'rsatkichini qo'shgan, ya'ni ayollarga ta'sir va qashshoqlik indeklardir. Ijtimoiy va moliyaviy samaradorlik, samaradorlik va rentabellik kabi boshqa ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlikka tayangan mikromoliya tashkilotlari haqida bir qator farazlar ishlab chiqilgan. mikromoliya tashkilotlarining ijtimoiy samaradorligi va ularning turlari o'rtasidagi bog'liqlik – nodavlat tashkilot, nodavlat notijorat tashkiloti va faoliyatning geografik mintaqasining ahamiyati kabi ko'rsatkichlar asosida tahlil qilgan. Natijalar ijtimoiy samaradorlikni baholashning ahamiyatini ochib bergan⁵.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, sintez kabi usullardan foydalanilgan. Shuningdek, mikromoliya tashkilotlar faoliyatini tahlil qilishda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Statistika qo'mitasining hamda Imkon Finans AJ mikromoliya tashkilotining rasmiy statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nobank kredit tashkilotlar moliya bozorining ajralmas elementlaridan biriga aylangan. Nobank kredit tashkilotlari tarkibiga kiruvchi mikromoliya tashkilotlari to'g'risidagi dastlabki qonun 2006-yil 28-iyunda qabul qilingan bo'lib (hozirda ushbu qonun o'z kuchini yo'qotgan), bunda mikromoliya tashkilotlariga "Mikrokredit, mikroqarz, mikrolozning berish sohasida xizmatlar ko'rsatish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va ushbu Qonunga muvofiq boshqa mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi yuridik shaxs mikromoliya tashkilotidir" degan tavsif berilgan.

2017-yildan keyin mamlakatimizda moliya-kredit sohasida muhim o'zgarishlar yuz berdi. Chunki, yuqorida qayt etilgan qonun zamon talablariga javob bermay qoldi. Shuni inobatga olgan holda, 2022-yil 20-aprelda

2 Gutierrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2007). Microfinance institutions and efficiency. *Omega*, 35(2), 131–142.

3 Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2009). Performance and governance in microfinance institutions. *Journal of Banking & Finance*, 33(4), 662–669.

4 Hermes, N., Lensink, R., & Meesters, A. (2011). Outreach and efficiency of microfinance institutions. *World development*, 39(6), 938–948.

5 Gutiérrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Mar Molinero, C. (2009). Social efficiency in microfinance institutions. *Journal of the operational research society*, 60(1), 104–119.

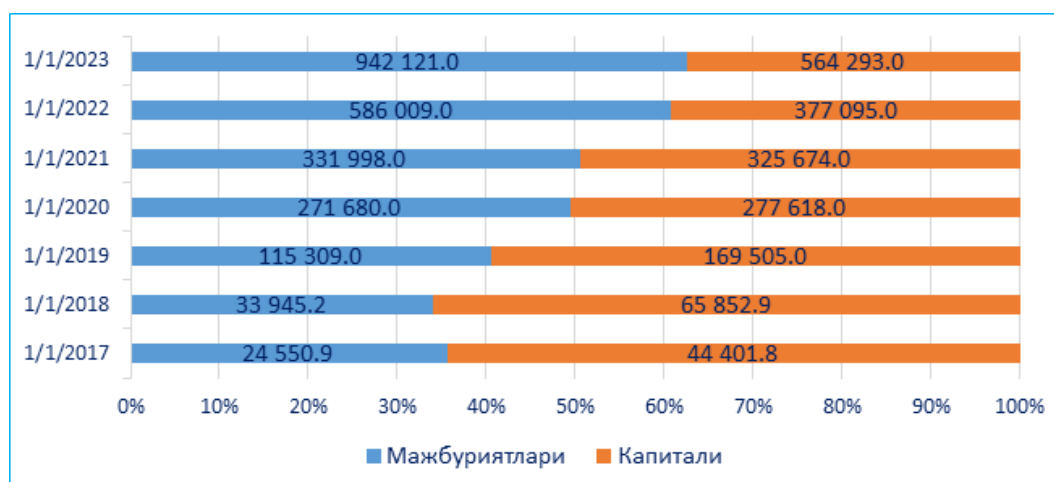


“Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to‘g‘risida”gi O‘RQ–765-son qonun kuchga kirdi va ushbu qonunning maqsadi nobank kredit tashkilotlari faoliyati va mikromoliyalashtirish faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratligi alohida belgilab qo‘yildi.

Iqtisodiy adabiyotlardan shuni aniqladikki, nobank kredit tashkilotlari samaradorligi bo‘yicha ko‘lam kengligi uning ijtimoiy faoliyatining samaradorligini anglatadi. Biz ilmiy ishimizning birinchi bosiqichida nobank kredit tashkilotlari tarkibiga kiruvchi mikromoliya tashkilotlar faoliyatini tahlil qilganmiz. Mikromoliya tashkilotlarining samaradorlik bo‘yicha ko‘lam kengligini tahlil qilishda bir qancha ko‘rsatkichlardan foydalanganmiz. Xususan, mikromoliya tashkilotlari sonining o‘zgarishi, mikromoliya tashkilotlari kreditlarining yillik o‘sishi, mikromoliya tashkilotlarining aktivlariga nisbatan rivojlanganlik darajasi, 10 mlrd. so‘m va undan ortiq summadagi mikromoliya tashkilotlari aktivlari o‘zgarishi, mikromoliyaviy tashkilotlar aktivlarining YAIM va tijorat banklari aktivlariga nisbati, mikromoliyaviy tashkilotlar kreditlarining YAIM va tijorat banklari kreditlariga nisbati va mikromoliyaviy tashkilotlar aktivlari va kreditlari real hajmining bazis yildagi (2016-yildagi) YAIMga nisbati kabi ko‘rsatkichlar orqali samaradorlik bo‘yicha ko‘lam kengligini aniqlashimiz mumkin.

Mikromoliya tashkilotlarining samaradorlik bo‘yicha ko‘lam chuqurligi bizga ushbu tashkilotlarning iqtisodiy samaradorligini aniqlashda yordam beradi. Shunday ekan, mikromoliya tashkilotlarining samaradorlik bo‘yicha ko‘lam chuqurligini tahlil qilishda mikromoliya tashkilotlarining kreditlarining aktivlardagi ulushi, mikromoliya tashkilotlari balans passivining taqsimoti, mikromoliya tashkilotlar kapital tarkibi, mikromoliya tashkilotlari likvidligining o‘zagirish dinamikasi hamda mikromoliya tashkilotlar rentabellik ko‘rsatkichlari kabi ko‘rsatkichlarni tahlil qilishni maqsadga muvofiq deb bilamiz.

Mikromoliya tashkilotlarining ko‘lam chuqurligini tahlil qilganda dastlab ushbu takilotlar balans passivini, ya‘ni moliyaviy resurslar manbalarini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.



1-rasm: Mikromoliya tashkilotlari balans passivining taqsimoti (mln.so‘mda)⁶

Mikromoliya tashkilotlarining moliyaviy resurslar manbasi majburiyat va o‘z kapitalidan tashkil topadi. Tahlil ma‘lumotlarga qaraganda, 2017-yil 1-yanvar holatiga mikromoliya tashkilotlari balans passivida majburiyatlar 24,55 mlrd. so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 942,12 mlrd. so‘mni tashkil etgan va oxirgi olti yilda 40 baravarga yaqin oshgan. Albatta bu o‘shish juda yaxshi ko‘rsatkich hisoblanadi. Shuningdek, tahlil ma‘lumotlarga ko‘ra, 2017-yil 1-yanvar holatiga mikromoliya tashkilotlari balans passivida kapitali 44,40 mlrd. so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 564,29 mlrd. so‘mni tashkil etgan va oxirgi olti yilda 13 baravarga yaqin oshgan.

Mikromoliya tashkilotlari balans passivida majburiyatlar va kapital ulushiga nasar solsak, unda 2017-yil 1-yanvar holatiga balans passivida majburiyatlar 36 foizni hamda kapital ulushi 64 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga bu ko‘rsatkichlar mos ravishda 63 foiz va 37 foizni tashkil etmoqda.

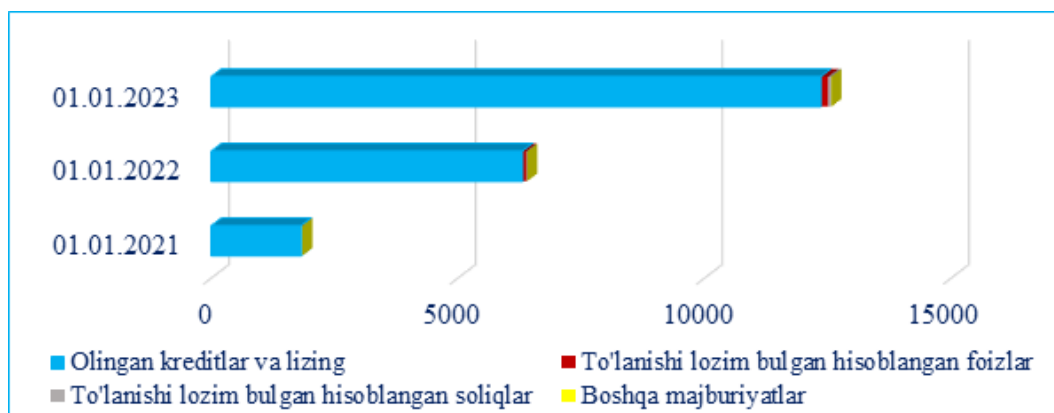
Mikromoliya tashkilotlari moliyaviy resurslar tarkibining bu kabi o‘sishi birinchidan, majburiyatlar qismida kapital qismiga qaraganda katta o‘shish kuzatilgan bo‘lsa, ikkinchidan mikromoliya tashkilotlar nafaqat o‘zlari-ning resurslariga, balki ushbu resurslarni jalb qilishga ham katta e‘tibor qaratayotganligidan dalolat beradi.

Tahlilni mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan mikromoliya tashkilotlarining umumiy statistikasini tahlilidan boshlagan bo‘lsa, aynan butun mikromoliya tashkilotlarining o‘rtacha rivojlanish darajasiga Imkon Finans mikromoliya tashkiloti faoliyatini taqqoslab ko‘ramiz. Imkon Finans mikromoliya tashkilotiga faoliyatini olib borish uchun Markaziy bank tomonidan 2019-yil 8-iyunda 40-sonli litsenziya taqdim etilgan.

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.



Barcha mikromoliya tashkilotlari qatorida Imkon Finans mikromoliya tashkilotining moliyaviy resurslar manbai ham majburiyat va o'z kapitalidan tashkil topgan. Tahlil ma'lumotlarga qaraganda, 2021-yil 1-yanvar holatiga Imkon Finans mikromoliya tashkiloti balans passivida majburiyatlar 1,84 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 12,57 mlrd. so'mni tashkil etgan va oxirgi olti yilda 7 baravarga yaqin oshgan. Albatta bu o'sish juda yaxshi ko'rsatkich hisoblanadi.



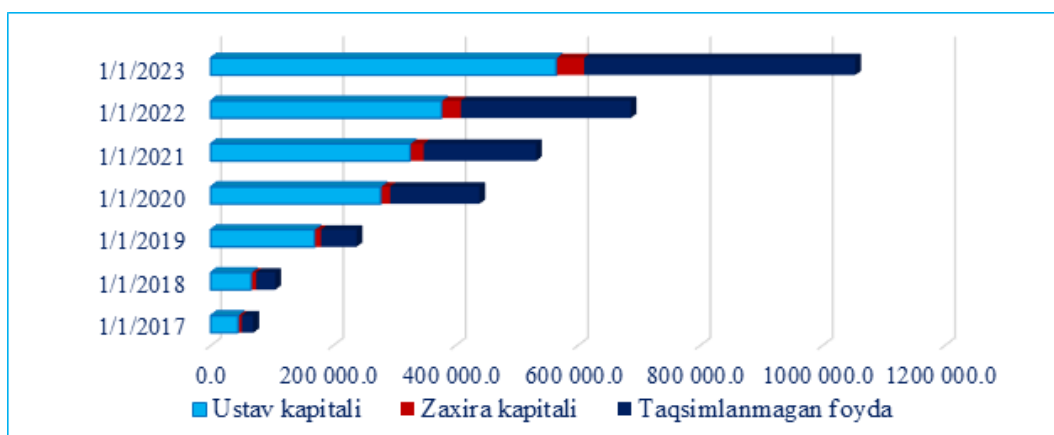
2-rasm: Imkon Finans mikromoliya tashkilotining majburiyati tarkibi (mln.so'mda)⁷

Imkon Finans mikromoliya tashkilotining majburiyatlariga kengroq e'tibor qaratsak, unda banklardan va boshqa moliya tashkilotlaridan olingan kreditlar, qarzlarni va lizinglar majburiyatlar tarkibida asosiy resurs manbai (98,5 foizni) tashkil etmoqda. Xususan, 2021-yil 1-yanvar banklardan va boshqa moliya tashkilotlaridan olingan kreditlar va qarzlarni summasi 1,82 mlrd. so'mni tashkil etib, majburiyatlar tarkibida 98,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga bu ko'rsatkich 12,35 mlrd. so'mni tashkil etib, majburiyatlar-dagi ulushi 98,2 foizni tashkil etgan. Shuni alohida ta'kidlashimiz lozimki, Imkon Finans mikromoliya tashkiloti tomonidan lizing operatsiyalari bo'yicha majburiyatlari ko'rilgan davrda mavjud bo'lmagan.

Mikromoliya tashkilotlariga 2022-yilda o'zlarining hisob-raqamlarini tijorat banklarida emas, balki Markaziy bankda ochishga ruxsat berildi. Bu ularga tijorat banklari kabi pul massasini oshirish imkonini beradi. Shuningdek, bu mikromoliya tashkilotlariga talab qilib olunguncha va muddatli depozitlarni qabul qilishga imkoniyat berdi va ular tomonidan boshqa moliya tashkilotlaridan kredit va qarz jalb qilgandan ko'ra muddatli depozitlar jalb qilish afzal bo'lib qoldi.

Imkon Finans mikromoliya tashkiloti majburiyatlarida hissasiga ko'ra keyingi o'rinlarni to'lanishi lozim bulgan hisoblangan foizlar, to'lanishi lozim bulgan hisoblangan soliqlar va boshqa majburiyatlar egallagan bo'lib, ularning majburiyatdagi hissasi 1 foiz atrofida bo'lmoqda. Xususan, Imkon Finans mikromoliya tashkiloti majburiyatlar tarkibida to'lanishi lozim bulgan hisoblangan foizlar salmog'i oxirgi yillarda oshib borishiga olingan qarzlarning oshib ketishi hisoblanadi.

Yuqoridagi tahlildan xulosa qilishimiz mumkinki, Imkon Finans mikromoliya tashkiloti rusurs jalb qilishda faqatgina muddatli depozitlarga bog'liq bo'lib qolgan.



3-rasm: Mikromoliya tashkilotlar kapitali tarkibi (mln.so'mda)⁸

7 Imkon Finans mikromoliya tashkilotining yillik rasmiy hisoboti asosida muallif tomonidan hisoblandi.

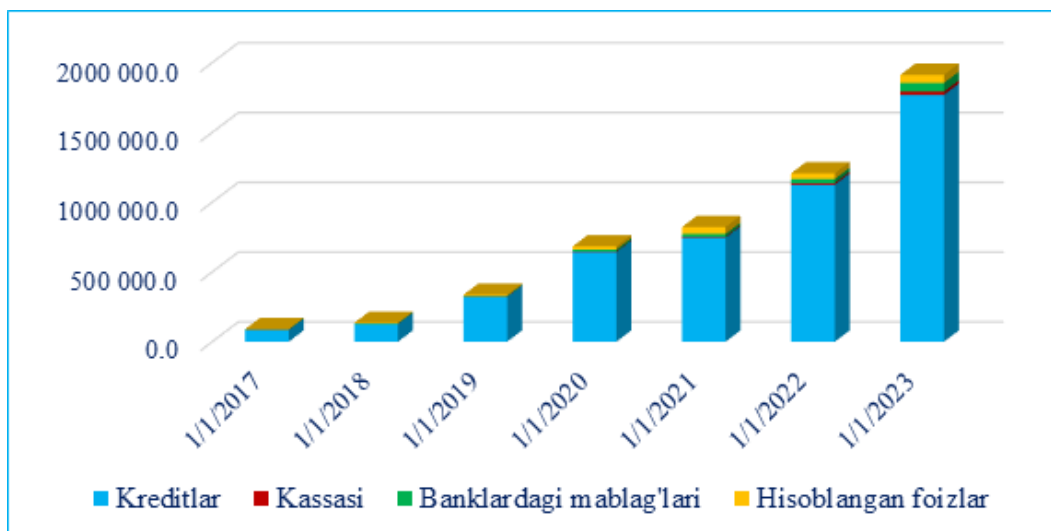
8 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.



Mikromoliya tashkilotlari balans passivida o'z kapitali katta qismni egallamoqda. Tahlil natijalariga ko'ra, mikromoliya tashkilotlari balans passivida o'z kapitali salmog'i pasaygani bilan uning ahamiyati yuqoriligicha qolmoqda. Mikromoliya tashkilotlari kapitali tarkibiga nazar solsak, unda ustav kapitali katta qismni egallamoqda. Xususan, 2017-yil 1-yanvar holatiga ustav kapitali 44,40 mlrd. so'mni tashkil etgan holda jami kapitalning 63,9 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 564,29 mlrd. so'mni tashkil etgan va jami kapitalning 53,6 foizini tashkil qilgan. Ustav kapitali hajmi oshgani bilan uning jami kapitaldagi salmog'ining pasayishiga kapital tarkibidagi boshqa ko'rsatkichlarning oshishi sabab bo'lgan. Mikromoliya tashkilotlari jami kapitali ustav kapitali va taqsimlanmagan foydalardan tashkil topgan. Shu bilan birga, oxirgi yillarda jami kapital tarkibida taqsimlanmagan foyda qolgan komponentlardan ko'ra ko'proq oshgan.

Imkon Finans mikromoliya tashkiloti kapitali tarkibiga nazar solsak, unda ustav kapitali katta qismni egallamoqda. Xususan, 2021-yil 1-yanvar holatiga ustav kapitali 4,0 mlrd. so'mni tashkil etgan holda jami kapitalning 94,0 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 7,2 mlrd. so'mni tashkil etgan va jami kapitalning 79,1 foizini tashkil qilgan. Ustav kapitali hajmi oshgani bilan uning jami kapitaldagi salmog'ining pasayishiga kapital tarkibidagi boshqa ko'rsatkichlarning oshishi sabab bo'lgan.

Tahlilimizning keyingi bosqichida mikromoliya tashkilotlari aktiv operatsiyalarini ko'rib chiqamiz. Mikromoliya tashkilotlar aktiv operatsiyalari tarkibida doimgidek kredit operatsiyalar egallamoqda. Xususan, 2017-yil 1-yanvar holatiga jami bergan kreditlari 84,35 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 1768,49 mlrd. so'mga yetgan. Jami aktivlari tarkibida ajratilgan kreditlari salmog'ini tahlil qilganda 2017-yil 1-yanvar holatiga 89,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 88,6 foizni tashkil etgan.



4-rasm: Mikromoliya tashkilotlarining aktiv operatsiyalari tarkibi (mln.so'mda)⁹

Mikromoliya tashkilotlari aktiv operatsiyalarida keyingi o'rinlarni likvid aktivlar egallamoqda. Xususan, 2017-yil 1-yanvar holatiga jami aktivlari tarkibida banklardagi mablag'lari 2,24 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 62,81 mlrd. so'mga yetgan. Jami aktivlari tarkibida banklardagi likvid resurslari salmog'ini tahlil qilganda 2017-yil 1-yanvar holatiga 2,4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 3,1 foizni tashkil etgan. Shuningdek, mikromoliya tashkilotlari aktiv operatsiyalarida kasadagi resurslari hamda hisoblangan foizlar egallagan bo'lib, ularning jami aktivlardagi salmog'i 1–2 foizni tashkil etmoqda.

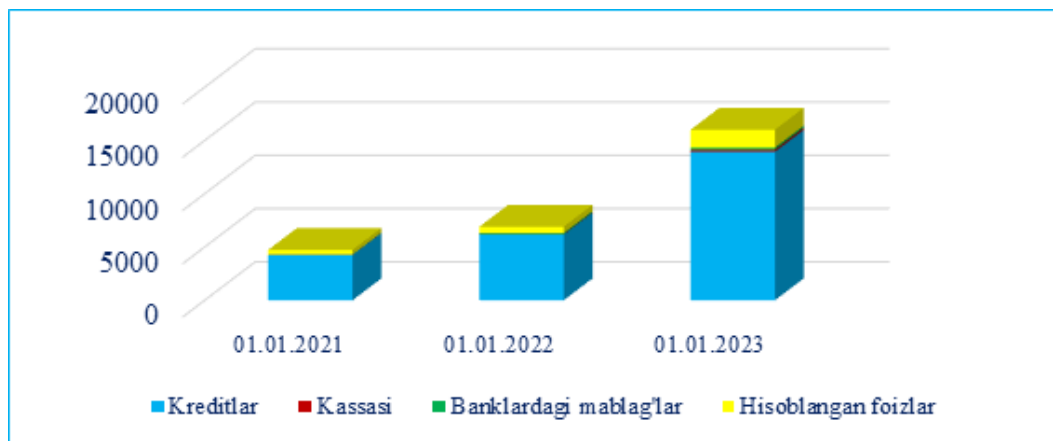
Aytishimiz mumkin, mikromoliya tashkilotlari aktiv operatsiyalari va daromad olish operatsiyalari faqatgina kreditlar hisoblanib, ushbu tashkilotlar tomonidan qimmatli qog'ozlarga investitsion operatsiyalari amalga oshirilmagan.

Imkon Finans mikromoliya tashkilotining aktiv operatsiyalarini tahlil qilganda doimgidek kredit operatsiyalar egallamoqda. Xususan, 2021-yil 1-yanvar holatiga jami bergan kreditlari 4,27 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 13,93 mlrd. so'mga yetgan. Jami aktivlari tarkibida ajratilgan kreditlari salmog'ini tahlil qilganda 2021-yil 1-yanvar holatiga 69,9 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga 64,3 foizni tashkil etgan.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.



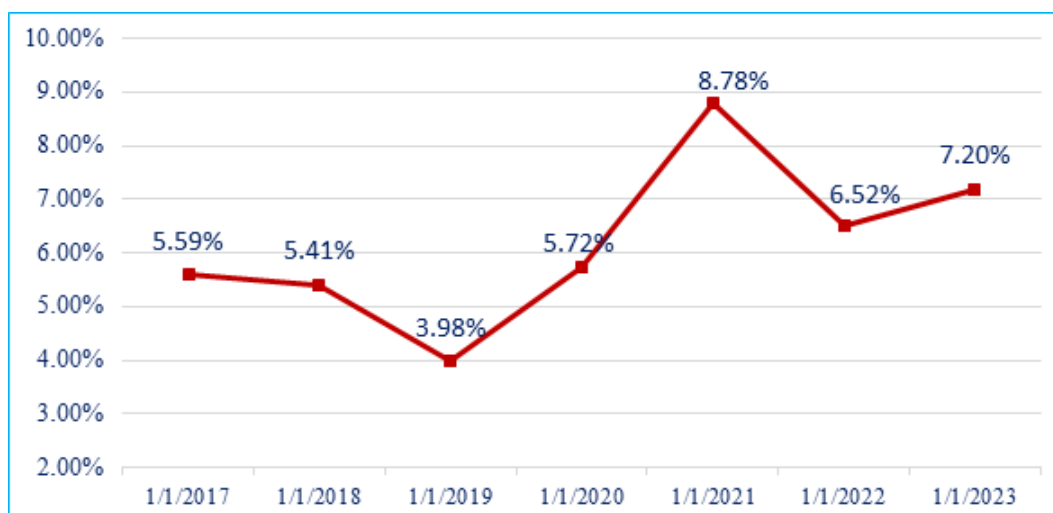
Imkon Finans mikromoliya tashkilotining aktiv operatsiyalarida keyingi o'rinlarni likvid aktivlar egallamoqda. Xususan, 2021-yil 1-yanvar holatiga jami aktivlari tarkibida banklardagi mablag'lari 6,41 mln.so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 204,47 mlrd. so'mga yetgan.



5-rasm: Imkon Finans mikromoliya tashkilotining aktiv operatsiyalari (mln.so'mda)¹⁰

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, Imkon Finans mikromoliya tashkilotining aktiv operatsiyalari va daromad olish operatsiyalari faqatgina kreditlar hisoblanadi ammo o'rtacha mikromoliya tashkilotlaridan farqli ravishda ushbu tashkilot tomonidan aktivlarning katta qismini kreditlarga yo'naltirilmagan. Albatta bu risklilik nuqtayi nazaridan ijobiy vaziyat hisoblanadi.

Tahlil natijalaridan ko'rishimiz mumkinki, mikromoliya tashkilotlari likvidlilik darajasi eng yuqori bo'lgan davr 2020-yilga to'g'ri kelmoqda va o'sha yilda ushbu ko'rsatkich 8,78 foizga teng bo'lgan. Bunga asosiy sabablardan biri COVID-19 pandemiyasi davrida mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatining susayganligi hamda aholining yalpi talabi pasayganligini keltirishimiz mumkin.



6-rasm: Mikromoliya tashkilotlari likvidlilik darajasining o'zgarish dinamikasi¹¹

Tahlilda ko'rilgan davrda mikromoliya tashkilotlari likvidlilik darajasi betartib o'zgargan. Xususan, 2017-yil 1-yanvar holatiga mikromoliya tashkilotlari likvidlilik darajasi 5,59 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga ushbu ko'rsatkich 7,20 foizni tashkil qilgan.

Umuman olganda, mikromoliya tashkilotlari kreditlarining foizi tijorat banklari kreditlari foizidan ancha yuqori yurishi hamda banklardan farqli ravishda mikromoliya tashkilotlari aktiv operatsiyalarida kreditlar salmog'i sezilarli darajada katta ekanligiga (90-95 foiz atrofida) qaramasdan ushbu tashkilotlar rentabelligi tijorat banklari rentabelligiga yaqin bo'lmoqda. Bunga asosiy sabablardan biri sifatida mikromoliya tashkilotlarida operatsion xarajatlarning, va uning tarkibida ish xaqi xarajatlari katta ekanligi va buning natijasida sof foyda kamayib ketmoqda.

10 Imkon Finans mikromoliya tashkilotining yillik rasmiy hisoboti asosida muallif tomonidan hisoblandi.

11 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.



Mikromoliya tashkilotlarida rentabellikni oshirish sifatida ularning mulkchilik shaklini mas'uliyati cheklangan jamiyat shaklidan aksionerlik jamiyatiga o'tkaziy maqsadga muvofiqdir. Ushbu yo'lda hukumatimiz tomonidan kerakli me'yoriy xuddatlar qabul qilingan bo'lib, mikromoliya tashkilotlari mulkchilik shaklini o'zgartirishga yo'llar ochilgan. Ushbu taklifni berishimizga sabab bu – agar mikromoliya tashkilotlari mas'uliyati cheklangan jamiyat shaklida egasi sanoqli insonlardan tashkil topgan holda, ular o'z navbatida operatsion xarajatlarni oshirib yuboradi. Agar mikromoliya tashkilotlarni aksionerlik jamiyatiga o'tkazilsa, aksionerlari soni oshishi va ular ish xaqi shaklida resursni tashkilotdan chiqarib olmasligi mumkin.

Mikrokredit tashkilotlarini aksionerlik jamiyatiga o'tkazishdagi asosiy muammolardan biri sifatida mam-lakatimizda aksionerlik jamiyatlari buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisoblarini xalqaro moliyaviy hisob standart-lariga o'tkazishga majburligini keltirishimiz mumkin. Chunki bu mikrokredit tashkilotlariga katta xarajatni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, mikromoliya tashkilotlari moliyaviy resurslar tarkibining o'sishi birin-chidan, majburiyatlar qismida kapital qismiga qaraganda katta o'sish kuzatilgan bo'lsa, ikkinchidan mikromoliya tashkilotlar nafaqat o'zlarining resurslariga, balki ushbu resurslarni jalb qilishga ham katta e'tibor qaratayotgan-ligidan dalolat beradi.

Imkon Finans mikromoliya tashkiloti balans passivida majburiyatlar va kapital ulushiga nasar salsak, unda 2021-yil 1-yanvar holatiga balans passivida majburiyatlari 30 foizni hamda kapital ulushi 70 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvar holatiga bu ko'rsatkichlar mos ravishda 57 foiz va 43 foizni tashkil etmoqda. Bu tahlillar Imkon Finans mikromoliya tashkiloti tomonidan muddatli depozitlar, kredit va qarz mablag'larini samarali jalb qilgan-ligidan dalolat beradi. Tahlil natijalariga ko'ra, mikromoliya tashkilotlar rusurs jalb qilishda faqatgina banklardan va boshqa moliya tashkilotlaridan olinadigan kreditlar, qarzar va lizinglarga bog'liq bo'lib qolgan.

Mikromoliya tashkilotlariga 2022-yilda o'zlarining hisob-raqamlarini tijorat banklarida emas, balki Markaziy bankda ochishga ruxsat berildi. Bu ularga tijorat banklari kabi pul massasini oshirish imkonini beradi. Shuningdek, bu mikromoliya tashkilotlariga talab qilib olunguncha va muddatli depozitlarni qabul qilishga imkoniyat berdi va ular tomonidan boshqa moliya tashkilotlaridan kredit va qarz jalb qilgandan ko'ra muddatli depozitlar jalb qilish afzal bo'lib qoldi. Shundan kelib chiqqan holda, Imkon Finans mikromoliya tashkiloti majburiyatlari tahlilidan xulosa qilishimiz mumkinki, mikromoliya tashkilotlar rusurs jalb qilishda faqatgina muddatli depozitlarga bog'liq bo'lib qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gutierrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2007). Microfinance institutions and efficiency. *Omega*, 35(2), 131–142.
2. Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2009). Performance and governance in microfinance institutions. *Journal of Banking & Finance*, 33(4), 662–669.
3. Hermes, N., Lensink, R., & Meesters, A. (2011). Outreach and efficiency of microfinance institutions. *World development*, 39(6), 938–948.
4. Gutiérrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Mar Molinero, C. (2009). Social efficiency in microfinance institutions. *Journal of the operational research society*, 60(1), 104–119.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari
6. Imkon Finans mikromoliya tashkilotining yillik rasmiy hisoboti.
7. <https://www.worldbank.org> ma'lumotlari

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Telefon: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

